

JAVIER VELAZA

DARRERS AVENÇOS EN LA INVESTIGACIÓ SOBRE LA LLENGUA IBÈRICA

1. Ja des del segle XVI, antiquaris i erudits conegueren documents de les llengües paleohispàniques. Al mateix temps que feien les seves recopilacions de monedes i inscripcions gregues i romanes, es trobaven amb d'altres escrites en allò que ells anomenaren «alfabets desconeguts» i que de seguida van atribuir als primitius habitants de la Península Ibèrica (fig. 1). Els signes amb els quals eren redactats aquests epígrafs s'assemblaven adés als grecs, adés als llatins, però presentaven també formes estranyes a ambdós sistemes d'escriptura. Tot i això, aquells venerables pioners s'esforçaren per interpretar tan enigmàtics textos que, sens dubte, duien el missatge de l'antiguitat hispànica. Així, per exemple, Fulvio Orsini, un dels més il·lustres humanistes italians, va llegir la moneda de la fig. 2 com AFRA, i hi va identificar el nom de Luci Afrani, el conegut lloctinent de Pompeu. Dissortadament, la seva interpretació no podia passar de ser un miratge, puix que es basava en una lectura incorrecta del signari: avui sabem que la moneda diu **karbika**.

Durant els segles XVIII i XIX va créixer el nombre de textos coneguts. Wilhelm von Humboldt, el romàntic viatger i erudit alemany, va imaginar que tots aquests textos pertanyien a una mateixa llengua, la llengua ibèrica, la qual es parlaria a tota la Península Ibèrica a l'arribada dels romans i que, a més a més, seria l'avantpassat de la llengua basca.¹ La teoria humboldtiana va ser durant cent anys un dogma indiscutible per als historiadors i lingüistes. Amb aquest mateix criteri, Hübner va recopilar tot el material conegut fins aleshores amb el títol de *Monumenta linguae Ibericae*² (en singular) i

1. W. von HUMBOLDT, *Prüfung der Untersuchungen über die Urbewohner Spaniens vermittelt der Vaskischen Sprache* (1821).

2. E. HÜBNER, *Monumenta linguae Ibericae* (Berlín, 1893).

Schuchardt va establir un primer esborrany de la gramàtica de la pretesa llengua.³

2. Aquests episodis, però, formen part de la prehistòria de la investigació. La veritable història no comença fins als anys vint d'aquest segle, amb l'obra de Manuel Gómez Moreno. Aprofitant la troballa de dues inscripcions molt importants —d'una banda, el plom d'Alcoi, on la llengua ibèrica apareixia escrita amb alfabet grec, i, d'altra, el bronze d'Àscoli, una inscripció romana amb l'esment d'una llista de persones ibèriques— i afegint-hi el seu geni personal, Gómez Moreno va assolir la primera i indispensable fita dels estudis ibèrics: el desxiframent definitiu⁴ del signari⁵ (fig. 3).

Gràcies a aquesta descoberta, quedava clara finalment la transcripció dels signes i s'explicava alhora la llarga resistència oposada als esforços dels estudiosos. El signari no era pas un alfabet, com el grec o el llatí, ni tampoc un sillabari, com ara el micènic. Era un sistema mixt, un semisillabari, en el qual les vocals i les consonants nasals, vibrants, líquides i sibilants es representaven mitjançant un signe, mentre que les oclusives tenien una representació sillàbica. Sobre aquests aspectes, però, tornarem de seguida.

Abans que res, ens interessa posar en relleu que el desxiframent va tenir dues conseqüències immediates. D'una banda, feia possible finalment llegir correctament els textos paleohispànics. Així, per exemple, una inscripció saguntina coneguda des del segle XVIII (fig. 4) revelava ara per primer cop el seu text, **nerseatin / balkeatin . e**,⁶ tot

3. H. SCHUCHARDT, *Die iberische Deklination*, SBWien 157, 2 (1907), ps. 1-90.

4. Alguns numismàtics del segle XIX havien establert el valor correcte d'alguns signes (veg. J. VELAZA, *La epigrafia monetar paleohispánica: breve estado de la cuestión*, dins *II Curs d'Història monetària d'Hispania. La moneda en la societat ibèrica* (Barcelona, 1998), ps. 67-84, esp. p. 67), però el desxiframent complet i definitiu s'ha d'atribuir al savi granadí.

5. Els dos primers treballs de Gómez MORENO són *De epigrafia ibérica: el plomo de Alcoy*, RFESP 9 (1922), ps. 341-366 i *Sobre los iberos: el bronce de Àscoli*, dins *Homenaje a don Ramón Menéndez Pidal, III* (Madrid, 1925), ps. 475 i segs. Ambdós estan recollits a *Misceláneas. Historia, Arte, Arqueología. I* (Madrid, 1949).

6. MLH III F.11.11. Les citacions de les inscripcions ibèriques corresponen al *corpus* de J. UNTERMANN, *Monumenta Linguarum Hispanicarum* (Wiesbaden, 1975, 1980 i 1990).

i que el seu significat romania incompreensible. I d'altra banda, l'aplicació del nou mètode de lectura a la totalitat dels textos conservats palesava una altra realitat: no totes les inscripcions havien emprat el mateix signari i, el que és encara més important, no totes eren testimonis de la mateixa llengua, com tothom l'havia suposat des de von Humboldt. D'aquesta manera, es podia ja establir el mapa lingüístic de la Península en època paleohispànica i identificar-ne els diferents dominis.

Si observem per un moment el mapa de la fig. 5, veurem —de forma esquemàtica— cinc zones ben diferenciades:

a) Una zona que inclou la regió oriental de les dues Mesetes i el massís Ibèric fins la vall mitjana de l'Ebre, que correspon al celtibèric o celta hispànic, una llengua de la família indoeuropea i, més concretament, del grup cèltic.

b) Un àrea prou mal definida i representada tan sols per tres inscripcions al territori antic de Lusitània, en la qual es parlaria el lusità, una llengua indoeuropea, cèltica per a uns i no cèltica per a uns altres.

c) Un territori que comprèn l'Algarve portuguès amb certes incursions vers els cursos del Guadalquivir i del Guadiana, en el qual es parlaria una llengua que es coneix amb diferents noms segons els autors («sud-lusitana», «bastuloturdetana», «del Sud-oest» o «tartèsica») i molt enigmàtica encara avui respecte a la seva filiació.

d) Una àrea lingüística corresponent al territori antic d'Aquitània i Bascònia, de la qual només conservem antropònims i teònims.

e) I, finalment, una extensa àrea costanera que es prolonga des de l'Erau francès fins a Andalusia, amb diferents graus de penetració cap a l'interior. Les inscripcions que documenten aquesta llengua apareixen majoritàriament escrites en signari ibèric, però també n'hi ha algunes escrites en una varietat d'aquest signari —que s'anomena sud-oriental—, en alfabet grec i en alfabet llatí. També des del primer moment es va constatar que aquesta llengua ibèrica no era una llengua de tipus indoeuropeu.

Amb aquestes dades, el mapa lingüístic de la Hispània antiga permetia integrar-se en un mapa més extens, que és el de la realitat lingüística d'Europa i del Pròxim Orient i l'Orient Mitjà en època pro-

tohistòrica (fig. 6). En aquest es pot veure tramada l'extensió de les llengües indoeuropees, gairebé total des de l'Índia fins al Finisterre, amb les excepcions de petites illes com ara l'Etrúria i, sobretot, la Hispània no indoeuropea.

3. Així, doncs, malgrat la transcripció del signari, l'enigma de la llengua ibèrica romanica viu i, fins i tot, es feia més sorprenent. Si l'ibèric no era una llengua indoeuropea, a quin tipus pertanyia? Amb quina o quines altres llengües estava emparentada? Els intents de resposta a aquestes qüestions han estat molts i variats, àdhuc pintorescs. Com és obvi, una de les candidates més serioses com a parent era la llengua basca, ella mateixa enigmàtica pel que fa als seus orígens. La teoria bascoibèrica va tenir molts defensors, i encara en té alguns. Però els esforços per a traduir l'ibèric mitjançant la comparació amb les paraules basques s'han revelat estèrils. Si hi existís cap relació, més o menys directa entre ambdues llengües, la desaparició de l'ibèric pels voltants del canvi d'era, la deficient documentació del basc fins al segle XIV, la seva dialectalització i d'altres molts factors de caire historiolingüístic no permeten una solució científica des d'una perspectiva comparatística. Tampoc les temptatives d'aproximació a d'altres llengües han estat profitoses, com ara a les llengües semítiques, camítiques o, fins i tot, caucàsiques. En conseqüència, l'únic mètode vàlid és, ara per ara, estudiar la llengua ibèrica des de dins de la mateixa llengua ibèrica, amb una pràctica d'anàlisi interna que, si bé no acostuma a donar resultats espectaculars, permet sens dubte fer camí amb unes relatives seguretats.

4. Quins són, des d'aquest punt de vista, els coneixements bàsics que tenim en aquest moment de la llengua ibèrica?⁷

Si tornem per un moment al signari, podrem observar com, pel que fa a les vocals, el sistema sembla ser de cinc, sense cap possibilitat de distingir entre llargues i breus. Hi ha només una líquida. Més complex és el subsistema de les nasals, amb tres signes, dels quals dos

7. Una visió més detallada de la problemàtica pot trobar-se a J. VELAZA, *Epigrafia y lengua ibéricas* (Madrid, 1996).

equivalen a /m/ i a /n/; el tercer és més discutible: de vegades sembla comportar-se com una /m^b/, però no és descartable una certa equivalència amb el grup /na/. Les vibrants són dues, no sabem si amb oposició *fortis/lenis* o simple/doble. També és discutible el tipus d'oposició entre les dues sibilants. Pel que fa a les sèries d'oclusives, el signari no té capacitat de marcar una oposició sorda/sonora, però els escassos textos en alfabet grec fan servir kappa, gamma, delta i tau, de la qual cosa es dedueix que aquesta oposició existia, almenys pel que fa a les sèries velar i dental. En canvi, en aquests mateixos textos no apareix mai la pi, per la qual cosa s'ha preferit transcriure sempre els sil·labogrames labials amb la sonora. Naturalment, el fet que les oclusives es trobin sempre marcades en forma sil·làbica impedeix la notació de grups d'oclusiva més líquida o vibrant, i d'oclusiva en posició final de síl·laba, tot i que, un cop més gràcies als ploms en escriptura grega, sabem que aquests fenòmens existien en la llengua ibèrica.⁸

Així doncs, sembla que el signari, si fou pensat i dissenyat especialment per a l'ibèric, no s'adaptava de manera perfecta a les seves necessitats. Però com i quan va néixer aquest sistema i de quina manera es va difondre són encara alguns dels punts més debatuts entre els investigadors.⁹

5. Podem ara fer un pas endavant. Si bé, com hem dit, el mètode recomanable per a encetar l'estudi dels textos ibèrics és el de l'anàlisi interna, és també veritat que alguns dels impulsos més notables a la investigació han arribat de documents externs. És el cas de la identificació dels noms de persona i del sistema antroponímic ibèric, que ha estat possible arran d'un text llatí. En efecte, l'any 1908 va ser trobada a Àscoli una inscripció sobre bronze datada l'any 89 aC (fig. 7).¹⁰

8. Al plom d'Alcoi, per exemple, tenim paraules com **tebind** o **gaibigait**, que són exemple d'aquests fenòmens.

9. Entre d'altres treballs, veg. J. DE HOZ, *Origine ed evoluzione delle scritte is paniche*, «AIQN», núm. 5 (1983), ps. 27-61; id., *El origen de las escrituras paleohispánicas quince años después*, dins F. VILLAR i J. d'ENCARNAÇÃO (eds.), *La Hispania prerromana. Actas del VI Coloquio sobre lenguas y culturas prerromanas* (Salamanca, 1994), ps. 171-206; J. A. CORREA, *El origen de la escritura paleohispánica*, dins J. GONZÁLEZ (ed.), *Estudios sobre Urso* (Sevilla, 1989), ps. 281-302.

10. CIL I² p. 709.

Es tractava de la concessió de ciutadania per part de Cneu Pompeu a una sèrie de soldats hispànics que havien lluitat sota les seves ordres. Gràcies a la llista d'aquests individus, es pogué constatar una sèrie de dades molt interessants:

a) En primer lloc, que la major part dels noms dels individus estava formada per dos elements, gairebé sempre bisil·làbics: **Sani-bel-ser**, **Adin-gibas**.

b) Que cadascun d'aquests elements pot formar part de diferents noms: **Vmar-gibas**, **Vmar-beles**; **Adin-gibas**, **Luspan-gibas**.

c) Que almenys alguns d'aquests elements poden ser tant primer com segon element del compost: **Adin-gibas**, **Balci-adin**.

L'aplicació sistemàtica d'aquests principis a tot el *corpus* epigràfic ibèric va permetre l'establiment del sistema antroponímic, obra fonamentalment del professor alemany Jürgen Untermann.¹¹ El mètode és de deducció en cadena (fig. 8): per exemple, conegut l'element **biur** que apareix a **sosin-biur**, el primer element **sosin** és present a **bel-sosin**, el primer element del qual reapareix a **atin-bels**, el primer element del qual és a **iskeŕ-atin** i així successivament. D'aquesta manera, Untermann va arribar a identificar un repertori de cent quaranta elements de composició, però en aquest moment ja en coneixem alguns més i és probable que el seu nombre pugui augmentar.

Com és natural, aquests avenços en la identificació del noms de persona han tingut com a conseqüència una notable millora en la nostra capacitat d'anàlisi dels textos. Així, per exemple, si ens trobem amb un plom¹² que diu:

baisenoska : o IIIII

baisenos

baïtesi : uniltun

estem en condicions de saber quins dels seus elements són antroponíms i, inversament, quins altres no ho són pas. En aquest cas, es re-

11. J. UNTERMANN, *Repertorio antroponímico ibérico*, APL 17 (1987), ps. 289-318 i MLH III § 6. i 7.

12. MLH III C.0.2.

gistren **baisenios** dos cops i **uniltun**; a més a més, **baisenios** està sufixat una vegada amb **-ka**, element que es documenta en diverses inscripcions acompanyant noms de persona, però també d'altres tipus de paraules.¹³

Val a dir, però, que el nostre coneixement dels procediments de composició antroponímica roman encara lluny de ser complet. Entre d'altres aspectes, la recerca dels pròxims anys hauria de fer front a les següents qüestions:

a) Desconeixem encara quin és el valor d'algunes variacions en la forma amb la qual aquests elements es presenten. Per exemple, a **alotiker** el segon element apareix amb **í**, a **ariki-tiker** ho fa amb **r**. Naturalment, en alguns casos es pot tractar de variacions de tipus dialectal, però en d'altres no es poden descartar raons morfològiques.

b) Tampoc tenim la certesa que la semblança fonètica entre alguns elements es degui a una relació entre ells o bé a una simple casualitat: és el cas, per exemple, de parelles com **kaltur/kaltun** o de seqüències com **iltir/iltu/iltun**.

c) Un tercer aspecte molt important és el d'esbrinar si aquests elements són, a més de formants antroponímics, paraules en elles mateixes i, si és així, com sembla possible, a quina categoria pertanyen. Per a aquest objectiu, sembla adient portar a terme una anàlisi acurada de la freqüència i els contextos d'aparició d'aquests elements, estudiant quins d'ells apareixen també de forma independent, quins poden ser primer element del compost, quins poden ser segon i quins poden ser indiferentment primer o segon. Aquests problemes pendents podrien contribuir a aclarir aspectes de la categoria gramatical i fins i tot de la tipologia lingüística que, de moment, ens són gairebé desconeguts.

d) D'altra banda, gràcies també al testimoniatge d'algunes inscripcions llatines, sabem alguna cosa dels noms de persona femenins. Alguns sembla que estan formats amb un element final **-eton**, com és el cas de **Bileseton**, **Sergeton**, però són més freqüents els que porten un final **-in** o **-aunin**, com ara **Galduriaunin**, **Bastogaunin** o **Soce-**

13. J. VELAZA, *Léxico de inscripciones ibéricas (1976-1989)* (Barcelona, 1991), p. 83.

diaunin. En tot cas, hem d'assenyalar que no sempre un nom de dona pot distingir-se formalment d'un altre masculí: així, no sabríem que **Vrchatetel** és un *cognomen* femení si no fos perquè acompanya un *nomen Calpurnia*. També en aquest aspecte caldrà aprofundir en el futur.

7. Sigui com sigui, hem d'insistir en la importància cabdal que l'onomàstica ha tingut en el desenvolupament dels estudis sobre la llengua ibèrica. Vegem ara alguns exemples d'anàlisi de textos en la mesura en què l'estat actual dels nostres coneixements ho permet.

Una inscripció d'Iglesuela del Cid, a la província de Terol, coneguda des del segle XVIII, ens transmet el text següent (fig. 9):¹⁴

ikonmkei-mi
iltubeles eban

S'hi poden identificar dos noms de persona, **ikonmkei** i **iltubeles**. El primer porta un sufix **-mi**, força conegut en d'altres inscripcions en què acompanya antropònims. L'última paraula del text és **eban**, també molt recurrent en el lèxic ibèric.

Si procedim ara a recollir els casos en els quals tenim documentada la paraula **eban**, sense cap dubte de tipus epigràfic, ens trobarem amb exemples com:

baisetaš-iltutaš-eba[n-e]n-mi¹⁵
aloriltuln.belasbaisler-eban¹⁶
[-]štaneš[-] | [-]intaneš[-] | ebanen¹⁷
balkeatin.isbetalrtiker.ebanen¹⁸

Observem aquestes seqüències. S'hi fa palès que la paraula **eban** —o la seva variant **ebanen**— segueixen regularment dos noms de per-

14. MLH III E.8.1.

15. MLH III F.14.1.

16. MLH III D.10.1.

17. MLH III C.10.1.

18. MLH III F.11.3.

sona. El mateix succeeix amb la paraula **teban**, la qual, en principi, podria ser una variant del mateix element:

are.take | aiuni baiser | **teban**¹⁹

Naturalment, el fet que **eban** i les seves variants apareguin sempre seguint dos noms de persona sembla una circumstància força temptadora per a extreure'n alguna conclusió. A aquestes inscripcions, se n'ha d'afegir una altra, malauradament mutilada, on el text ibèric apareix escrit sota d'un altre en llatí:²⁰

[---M.F]ABIIVS.M.L.ISIDORVS.COERAV[IT
[---]j̄īt̄ōr.tebanen.otar.koroto[---

Hem de dir que els signes inicials del text ibèric són molt dubtosos. Untermann va llegir [is]j̄īt̄ōr, i va interpretar que es tractava de l'adaptació del nom *Isidorus* que apareix al text llatí. I, puix que l'acció que aquest personatge acompleix està definida com *coeravit*, l'estudiós alemany va proposar que l'equivalent d'aquest verb fos **tebanen**. D'aquesta manera, s'explicava l'aparició de dos noms de persona en totes les inscripcions anteriors. Tenint en compte que, almenys algunes, es podien interpretar com a inscripcions funeràries, el primer antropònim seria el nom del mort i el segon el de la persona que hauria pres cura de la seva sepultura.

Aquesta hipòtesi, que Untermann continua defensant,²¹ no es trobava exempta d'alguns problemes. En primer lloc, com ja hem dit, la inscripció és incompleta, almenys a la seva part dreta. A més, el text ibèric presenta després de **tebanen** altres paraules que no semblen tenir correspondència en el text llatí. D'altra banda, és discutible la lectura [---]j̄īt̄ōr i, tot i acceptant-la, pel que sabem per altres epígrafs, l'adaptació de noms estrangers a la llengua ibèrica es fa amb un final en -e i no en consonant, com és el cas del llatí **kōrnele**, el celta **likine** o el gàllic **as̄etile**.

19. MLH III F:11.1.

20. MLH III F.11.8.

21. J. UNTERMANN, *Über den Umgang mit iberischen Bilinguen*, *Festschrift für Eimar Seebold* (en premsa).

A més d'això, pels voltants de l'any 1990 es va trobar a Civit (Santa Coloma de Queralt), una inscripció ibèrica (fig. 10) que portava el següent text:²²

tikirsikoŕ
sakaŕie
ban : erirtan
aŕora : an-
konau[n]in

En el nou text tornava a aparèixer el terme **eban** a continuació de dos antropònims: **tikirsikoŕ** i **sakaŕi**, aquest últim probablement abreujat. Tanmateix, el text continuava amb dues paraules desconegudes **erirtan** i **aŕora** i s'acabava amb un altre nom de persona, en aquest cas femení, **ankonaunin**. El nou formulari no coincidia amb la hipòtesi d'Untermann, perquè aquest últim nom, si s'ha de jutjar per la seva posició en el text, sí que podia ser el de la dedicant, però no ja el segon.

Amb aquestes dades vaig proposar una hipòtesi alternativa: que **eban** marqués la filiació, és a dir, que fos l'equivalent de *filius*, 'fill'.²³ No cal oblidar que, com hem vist al bronze d'Àscoli, almenys ja en època romana, els ibers s'anomenaven amb un nom i un patronímic: *Sanibelser Adingibas f(i)lius*). A més a més, atesa la romanització dels formularis que l'epigrafia ibèrica experimenta en aquesta època, és comprensible que s'hi introduís la denominació patronímica, abans que no pas el nom del curador, com succeeix en l'epigrafia romana. La hipòtesi serveix també per a explicar d'altres fenòmens, com l'aparició de la paraula **eban** en forma abreujada, exactament igual que *f* és la forma abreujada de *f(i)lius*). Així, per exemple, a la suara esmentada inscripció de Sagunt:

neŕseatin
balkeatin e

22. J. VELAZA, *Una nueva lápida ibérica procedente de Civit (T)*, «Pyrenae», núm. 24 (1993), ps. 159-165.

23. J. VELAZA, *Iberisch eban, teban, ZPE* 104 (1994), ps. 142-150.

podem interpretar que la **e** final és l'abreviació d'**eban**. I, de la mateixa manera, a una estela recentment trobada a Guissona:

neitinke
subake e i tako²⁴

a la qual **e** segueix també dos noms de persona i pot ser la forma abreujada d'**eban**.

Aquesta hipòtesi, que, naturalment, s'ha de considerar provisionalment com a tal, permet proposar, doncs, per a **eban** el caràcter de marca de filiació, sense que puguem precisar encara, però, si es tracta d'un substantiu o d'una altra categoria de paraula o de morfema.

Si és així, què podem dir de les seves variants **ebanen**, **teban** i **tebanen**? Pel que fa a la primera, la hipòtesi més versemblant és que el final **-en** sigui el mateix sufix que tenim documentat amb una notable freqüència amb antropònims i paraules no antroponímiques.²⁵ El valor d'aquest sufix és encara desconegut, però no pot descartar-se que sigui una marca de genitiu o de datiu, en la mesura que aquests conceptes es puguin aplicar a la llengua ibèrica.

Un altre problema és el de **teban** i la seva variant **tebanen**. Les nostres eines d'anàlisi són en aquest aspecte molt més febles, puix que només tenim un exemple complet d'aquesta paraula i, com és obvi, aquesta manca de documentació s'ha de reflectir en una especial prudència interpretativa. El cas en qüestió és el de la inscripció saguntina suara esmentada:

aré.take | aiuni baiser | teban

El text comença amb una fórmula també coneguda en d'altres exemples, **aré.take**, per a la qual i per diverses raons que no podem

24. J. GUITART-J. PERA-M. MAYER-J. VELAZA, *Noticia preliminar sobre una inscripción ibérica encontrada en Guissona (Lleida)*, dins F. VILLAR i J. D'ENCARNAÇÃO (eds.), *La Hispania prerromana. Actas del VI Coloquio sobre lenguas y culturas prerromanas* (Salamanca, 1994), ps. 163-170.

25. MLH III § 521; VELAZA, *Léxico*, ps. 67-68.

aquí explicar en detall, es pot proposar una equivalència amb el *hic situs/a est* dels paral·lels llatins.²⁶ A continuació tenim, com era esperable, una seqüència de dos noms personals, **aiuni** i **baiser** i la paraula **teban**. Comparada amb totes les altres inscripcions on tenim documentada la paraula **eban**, aquesta presenta clarament un fet distintiu: el primer dels dos noms de persona és **aiuni**, un antropònim que, com ja hem vist, revesteix una forma interpretable com de femení. D'aquesta manera, es podria dir que, almenys segons els testimonis fins ara coneguts, **teban** apareix quan el primer dels dos noms de la seqüència és femení, en tant que **eban** ho fa quan el primer nom és masculí. I d'això podríem deduir sense gaire dificultat que **teban** sembla ser el femení d'**eban**, és a dir, l'equivalent de *filia*.

Insisteixo en el fet que aquesta hipòtesi s'ha de considerar estrictament com a tal. Tot i que, en el moment actual, la seva versemblança la fa atractiva, només el testimoni de nous textos podrà contribuir a la seva acceptació o al seu rebuig definitius.²⁷

8. En efecte, les troballes epigràfiques són sempre importants per dos motius: el primer, per les novetats absolutes que puguin aportar al coneixement de la llengua i del seu ús; i, el segon, per la llum que puguin llançar sobre les hipòtesis formulades prèviament. Una de les últimes troballes procedeix d'Empúries (fig. 11).²⁸ Es tracta d'una placa de pissarra grisa, trencada en cinc fragments, els tres més grans dels quals encaixen i formen el text A. Els altres dos estan tan mutilats que res no es pot fer per a la seva interpretació. Va ser trobada al fòrum de la ciutat romana, amb la qual cosa podem pensar, no només que la seva cronologia és clarament d'època romana, sinó que el fòrum d'Empúries era trilingüe, amb inscripcions gregues, ibèriques i llatines.

26. MLH III § 583.

27. Molt recentment J. VALLADOLID ha publicat una revisió de l'estela de Llúria. L'autora hi identifica una altra seqüència NP femení + NP + **tibanen** (variant probablement de **tebanen**). Aquesta interpretació sembla un bon suport per a la hipòtesi **teban** / *filia*: veg. J. VALLADOLID, *La estela inscrita ibèrica conocida como lápida de Liria: una nueva lectura*, «Veleia», núm. 15 (1998), ps. 241-256.

28. X. AQUILUÉ i J. VELAZA, *Una nova inscripció ibèrica empuritanica*, «Palaeohispanica», núm. 1 (en premsa).

Text A (= frgs. a) + b) + c):

[---] **lakerekes** [---]

[---] **rtabir** ° **ş++** [---]

[---] **e** (*vacat*) **auşes** ° [---]

Text B (frg. d):

[---] **ñ** ° **++** [---]

Text C (frg. e):

[---] + [---]

Quines són les novetats principals que aporta aquest nou document? Com es pot observar, a la primera línia tenim un nom de persona, **lakerekes**. A la segona, la primera paraula és incompleta, però pot ser també un antropònim, puix que l'element **bir** és un conegut formant del repertori i per al segment inicial [---]**rt**a es pot proposar una restitució [**ke**]rta-, que té bons paral·lels. Molt més difícil és esbrinar les seqüències següents. En tot cas, no és impossible que, a la línia 3, la lletra **e** sigui un altre cop l'abreviació d'**eban**. Sigui com sigui, el més interessant és la paraula **auses**, documentada per primer cop, i que podria ser també una forma abreujada de l'**auses-ken** que apareix a les monedes. Molt s'ha escrit d'aquestes formes de topònim amb sufix **-ken** o **-sken**, que semblen funcionar com a gentilicis. És el cas de:

auşes-ken	<i>Ausetanus</i>
laiés-ken	<i>Laietanus</i>
neron-ken	¿?
selon-ken	¿?
otobesé-ken	<i>Otobesanus</i>
seteis-ken	<i>Sedetanus</i>
untikes-ken	<i>Indigetes</i>

Si, com creiem, **auśes** és aquí l'abreviació d'**auśes-ken**, tindríem el primer testimoni d'un gentilici ibèric documentat en un epígraf no monetat. La persona recordada a la inscripció, probablement **lakerekes**, seria, doncs, un ausetà.

9. Si la vostra paciència m'ho permet, m'agradaria acabar aquesta exposició amb una altra hipòtesi, en aquest cas no de caire lingüístic, sinó més bé de tipus reconstructiu. És una proposta també molt recent que parteix de la reconsideració d'un text ja conegut.

Fa uns anys, quan es feia la reconstrucció del teatre romà de Sagunto, es va trobar un bloc de pedra amb una inscripció ibèrica (fig. 12).²⁹ En realitat, l'estat del text era molt fragmentari, amb només tres signes clars i un punt de separació, val a dir-ho, força elegant. El més sorprenent de tot és, sens dubte, l'alçada dels signes que, tot i que no són complets, arriba a una mida de 57 centímetres, amb molta diferència la més gran de tota l'epigrafia ibèrica i fins i tot comparable a la dels més grans de tot l'Imperi romà. Com podria ser una inscripció d'aquestes característiques? Miraré a continuació d'argumentar una hipòtesi de reconstrucció, si no del text, la qual cosa sembla impossible, sí almenys de la seva fisonomia.³⁰

a) A la fig. 12 proposo la reconstrucció dels signes conservats, prenent com a criteri fiable la prolongació dels traços conservats del signe **e**. Un cop fet això, es pot reconstruir també l'alçada del camp epigràfic, reproduint a la part superior un marge semblant al de la part inferior.

b) El següent pas resulta de la identificació de la paraula **eban**, que ja ens és prou coneguda. Tenim els signes **eba** i una resta d'un tercer signe. Aquest ha de ser **n**, no només per raons paleogràfiques, sinó perquè al lèxic ibèric gairebé no hi ha cap altra paraula que comenci amb aquesta seqüència.

c) En tercer lloc, si el que tenim és **eban**, podem preveure que a la part anterior hi hagi dos noms personals, regla que, com hem dit,

29. E. HERNÁNDEZ-M. LÓPEZ-I. PASCUAL-C. ARANEGUI, *El teatro romano de Sagunto*, dins *Teatros romanos de Hispania. Cuadernos de Arquitectura Romana*, vol. II (1993), ps. 25-42.

30. J. VÉLAZA, *Nueva hipótesis sobre la inscripción ibérica del teatro de Sagunto*, «Saguntum» (en premsa).

s'acompleix sempre. El signe **ku** seria llavors l'últim del segon antropònim.

d) Com també sabem, els antropònims ibèrics són majoritàriament bimembres, formats per dos elements normalment bisil·làbics. Si tenim en compte les característiques del signari, podem deduir que, per a escriure dos antropònims d'aquest tipus, cal comptar almenys amb vuit signes més. A la fig. 12 també es pot veure el càlcul de l'espai que aquests signes ocuparien, prenent com a amplada hipotètica la d'un dels signes d'amplada mitjana, el signe **e**.

e) Finalment, a la fig. 13 s'ha fet el càlcul de les mides de la inscripció, que hauria de tenir, d'aquesta manera, una amplada mínima de més de set metres i mig.

Naturalment, ens trobem davant d'una peça excepcional. Amb aquestes dimensions ja no es pot defensar la hipòtesi que es tracti d'un seient del teatre, perquè no n'hi ha de tan grans en tot l'Imperi romà. Una inscripció tan gran solament pot ser interpretada com la inscripció principal de dedicació del teatre, la qual, potser, tenia un text en ibèric i un altre en llatí. Un fet que no ha d'estranyar massa a Sagunt, una ciutat on, pel que sabem, va produir-se un estadi de bilingüisme, almenys a nivell oficial, força important.

Aquests són només alguns exemples de com el mètode d'anàlisi interna dels textos ibèrics pot donar un cert rendiment. Com he volgut fer palès, la nostra investigació assoleix rarament resultats espectaculars i produeix avenços lents. Però, tanmateix, té l'avantatge de la seva fiabilitat, si s'aplica amb la prudència exigible. Hem de tenir sempre present el caràcter provisional d'aquestes deduccions. Hem d'estar sempre preparats per a renunciar a aquestes hipòtesis i formular-ne de noves que s'adiguin millor a les dades que els nous textos ens ofereixin. L'aferrissada lluita contra l'esfinx ibèrica precisarà encara de moltes altres batalles.

JAVIER VELAZA
Universitat de Barcelona

FIG. 1. Moneda de **sekaiza** (foto J. Untermann).

FIG. 2. Moneda de **konterbia karbika** (foto J. Untermann).

	Nordoriental	Sudibèric
a	▷ P P R	△
e	E E F F	○ ϕ
i	ƚ	ϣ
o	H	≠ ƚ
u	↑ △	4 4
l	△ ƚ	1
m̄	Y V ƚ	
m	ƚ	
n	ƚ	ϣ
r	▷ 4 0	9
ř	◇ ϕ ϕ ϕ	ϣ ?
s	⚡ ⚡ ⚡ ⚡	≠ ≠
ś	M	M
ba	C <	∩ ?
be	◇ ◇ ⚡ ⚡ ⚡	≠ ?
bi	Γ ρ	↑
bo	* *	⊗
bu	□	
ka	△ △ △	△
ke	<<<<<<<<	⋈ ƚ
ki	∩ ∩ ∩ ƚ ∩	ƚ
ko	⊗ ⊗	⊗
ku	◇ ○	
ta	X	† X
te	◇ ◇ ◇ ○ ⊗	
ti	ƚ ƚ V ƚ	◇
to	∩ ∩ ∩	
tu	△ △	△ △

FIG. 3. Signari ibèric.

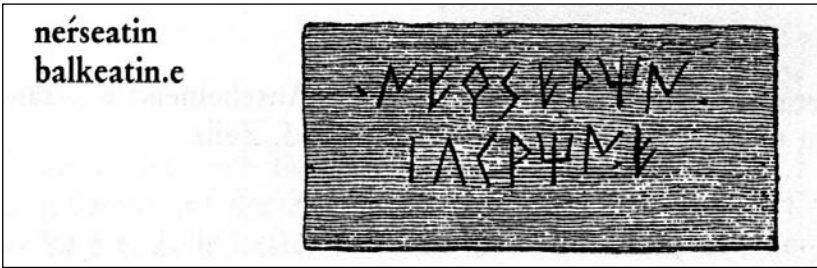

FIG. 4. Inscripció de Sagunt (MLH III F.11.11).

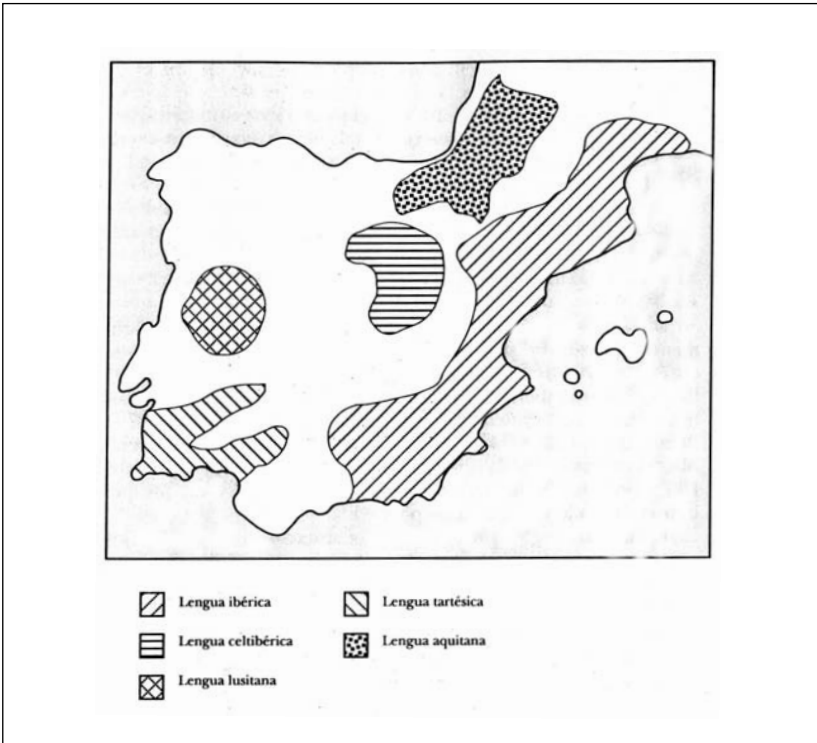

FIG. 5. Mapa lingüístic de la Hispània preromana.

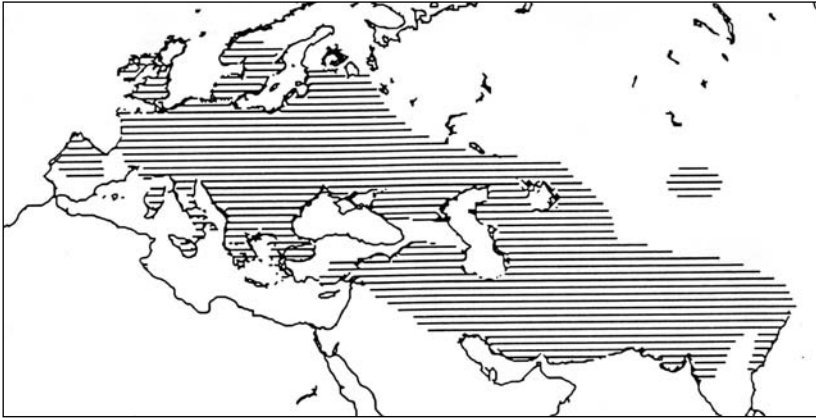

FIG. 6. Mapa lingüístic indoeuropeu (segons F. Villar).

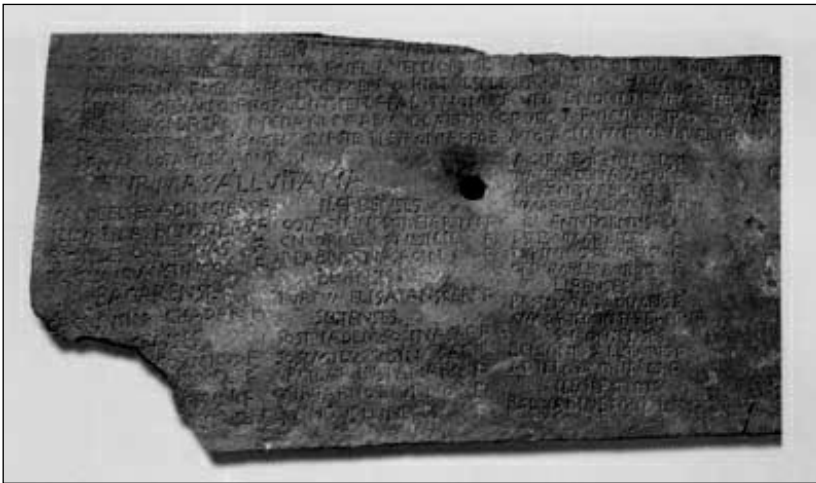

FIG. 7. Bronze d'Àscoli.

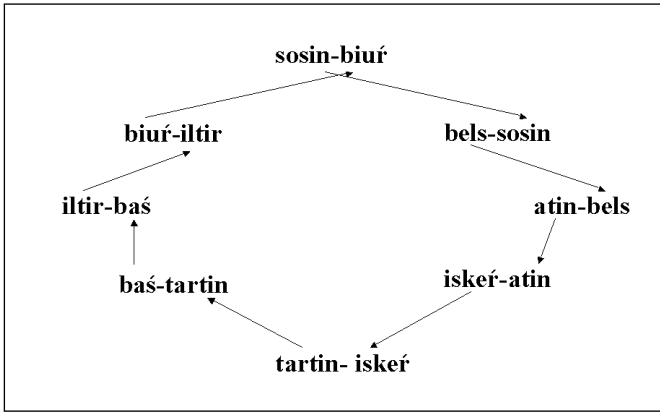

FIG. 8. Mètode en cadena per a la identificació d'elements antroponímics (exemple).

FIG. 9. Inscripció d'Iglesuela del Cid (MLH III E.8.1).

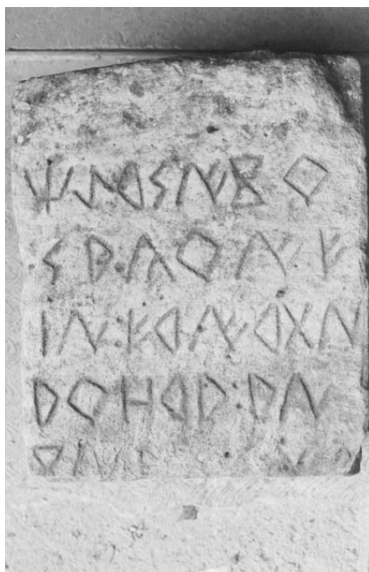

FIG. 10. Inscripció de Civit.

FIG. 11. Inscripció d'Empúries.

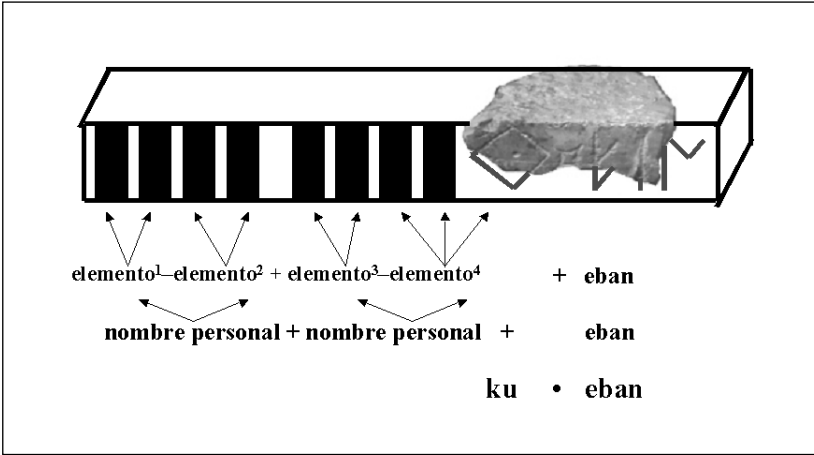

FIG. 12. Inscripció del teatre de Sagunt. Restitució de la paraula **eban**.

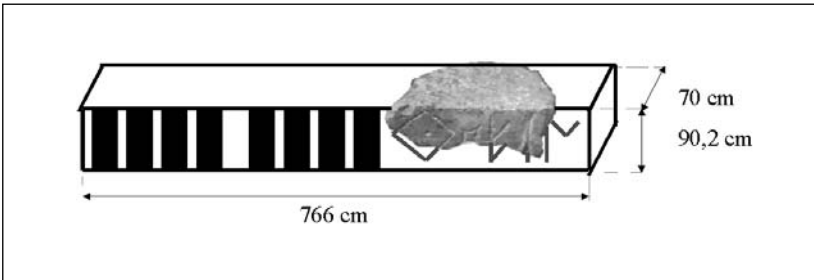

FIG. 13. Inscripció del teatre de Sagunt. Càlcul de les mides.